

THE CONDITIONS AND CONSEQUENCES OF SECONDARY VICTIMISATION EXPERIENCED BY WRONGED PERSONS IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Aleksandra PALUCH

Trainee barrister at the District Bar Council, Kraków, Poland

Abstract

The article discusses theories explaining the reasons for the genesis of secondary victimisation and the mechanisms involved, as well as the possible long-term consequences of the experience of secondary victimisation for the psychological functioning of victims. Particular attention is devoted to the role of a sense of harm and injustice in the perception of self-esteem of those experiencing secondary victimisation. Explanations drawn from Social Psychology are presented: the just world hypothesis, the defensive attribution hypothesis and hindsight bias. The analysis concentrates on those elements of penal procedure that facilitate the incrimination of victims, that concern the manner in which victims perceive justice and that reduce their capacity to cope with the crime concerned.

Key words

Secondary victimisation; Just world hypothesis; Victim blaming; Victims' mental health.

Received 22 June 2012; accepted 18 September 2012

1. Introduction

Though there has been a great deal of debate in legal circles on the predicament of wronged persons in penal proceedings, little attention has been paid to identifying the factors responsible for the phenomenon known as secondary victimisation. As opposed to primary victimisation, which consists in the direct experience of harm resulting from a crime, secondary victimisation involves the negative experiences of wronged people stemming from improper treatment by the social environment and public institutions – especially those established to help them. Secondary victimisation occurs when two phenomena that are unfavourable for the victim overlap: the sense of harm and shock caused by the crime itself and the negative reactions of the social environment [2]. This impairs the mechanisms for coping with primary victimisation. Particular attention has been paid to this in stud-

ies of rape victims, but it can occur in connection with any type of crime [18, 26].

2. Psychological theories of victim blaming

There are factors of both a psychological and legal nature among the variables influencing the experience of secondary victimisation. The psychological explanations of secondary victimisation concentrate mainly around the reasons for the negative reactions of victims' social environments to their having been wronged. There are a number of explanatory conceptions that can be indicated here, such as Walster's [32] defensive attribution theory, which is also known as the belief in internal control theory. It posits that harm, or other negative results arising from a person's participation in an unfortunate event, prompts observers to want to cheer themselves up by classifying it as having

been caused by the victim. The aim in doing this is to minimise the possibility of being visited by the same unfortunate event and to reinforce the conviction of being in control of events.

Melvin Lerner's just world theory [23], on the other hand, assumes that during their development people draw up a personal contract whose essence is that they deserve the things that happen to them. Because the world is perceived as just, behaving according to social rules entitles us to expect positive consequences. In this way, when we experience misfortune we are motivated to protect our vision of a just world. It follows that the victim is held responsible for the event: if they have met misfortune they must have deserved it in one way or another. Yet because people differ in the strength of their belief in a just world they will be inclined to hold victims responsible to a greater or lesser extent [10, 11, 24].

Another explanation was proposed by Janoff-Bulman et al. [17], who indicated the significance of knowledge of the result of a given event on the perception of responsibility. When compared with observers who have no knowledge of the consequences of an event, observers who know that a given situation has resulted in harm have a greater tendency to indicate those characteristics of a victim's behaviour that have potentially led them to be wronged. This is what is known as hindsight bias, which is exemplified by the statement, "I knew it all along". In a series of experiments Janoff-Bulman et al. [17] proved that this effect may lead to holding victims responsible. Stereotypical thinking also contributes to attributing responsibility to victims, because stereotypes exist as a form of simplified heuristics. This mainly concerns holding victims of rape and domestic violence responsible [3, 8, 12, 13, 19, 31, 33].

These psychological factors connected with the social perception of victims also play a major role in penal proceedings. This largely concerns the contact wronged people have at various stages of proceedings – including before they are formally opened – with the employees of various agencies. It is then that victims have frequent contact with assessments of their own behaviour and of their own role in the genesis of the crime. Participation in penal proceedings may have both positive and negative results for the victim. There is an opportunity to "settle the score" with an offender and thereby recover a sense of justice and, where the offender is removed from circulation, the victim's feeling of security can be reinforced. There may also be the opportunity to receive compensation. However, actual contact with the investigative bodies is an additional source of stress and sometimes in-

volves humiliation, which intensifies the suffering of victims. These negative influences consist in holding victims responsible, assuming that they "got what they deserved" and doubting their credibility. For reasons that include knowing the perpetrator or thinking themselves responsible for becoming a victim, wronged persons often expect to fail in the assertion and exercise of their own rights. Moreover, the sense of shame that accompanies certain crimes also significantly diminishes the likelihood that victims will report them [4, 13, 14, 15, 16, 26, 28, 30].

3. Secondary victimisation and participation in penal proceedings

The purpose of preliminary proceedings is to collect the evidence that will allow the offender to be arrested and charged and, as a consequence, to be proven guilty and convicted in judicial proceedings. For the victim this means having to testify and, where injuries have been sustained, having to undergo forensic examination. Giving testimony requires victims to recall the events that occurred and their own role in them. This is a stressful situation for the majority of people because of the formality of proceedings and because they are liable for false testimonies. The sense of shame that accompanies primary victimisation in certain types of crime, such as those that are sexually motivated, and the necessity to describe intimate details to a stranger may prevent the victim from giving a full and unconstrained account.

The police and the prosecutor's office are usually the first, and sometimes the only, points of contact the victims have with the justice system. Indeed, it is during the period of contact with the justice system that more instances of trauma symptoms in victims are observed by employees of victim-support organisations. It is argued that as a result of these contacts wronged persons feel guilty, anxious and distrustful and are therefore reluctant to seek further assistance [7]. Often, the various agencies and institutions involved are not aware of the negative influence they have on the psychological wellbeing of crime victims and downplay its significance. Campbell [6], for example, compared the accounts of their contacts given by victims, medical personnel and the employees of the other agencies and institutions involved. Although the participants were in agreement with regard to the scope of the actions undertaken and their potential influence on the occurrence of the secondary victimisation phenomenon, it arose from the accounts given by police officers and medical personnel that they did not

perceive their behaviour as in fact amounting to secondary victimisation of wronged people.

It should be pointed out here that the psychological needs of crime victims may be at variance with what is required by proceedings. While victims need recognition of their suffering and support, the necessity to refute the accused's presumed innocence requires victims' testimony to stand up to examination and so be demonstrated as credible. The presumption of innocence is perceived by victims as a considerable inequality between them and the offender. The wronged person is aiming to regain a sense of control, whereas penal proceedings require subordination. Participating in them forces victims to confront both their traumatising experience and the offender. Defence counsel may argue aggressively, present the facts selectively, shift the responsibility onto the victims and play down the wrongs they have experienced. In addition, giving testimony during court proceedings (possibly before an audience) and the time taken to file notice of an offence, begin the trial and pass sentence are all sources of psychological stress [1, 16, 28]. If the results of proceedings go against them, victims' sense of security may be jeopardised and their expectations of exoneration, redress, the balancing of gains and losses and the rebuilding of self-esteem may all remain unsatisfied. Crime victims expect that through conviction the crime perpetrated by the accused will be publically recognised, and that their status as the wronged party will be beyond question. The violation of the needs of victims in this respect constitutes a serious form of secondary victimisation [27].

4. Secondary victimisation and the perceived justice of proceedings

Victims of crimes are seeking rehabilitation and redress for the wrongs done them. The way they perceive the justice of proceedings is therefore very important. Ulrich Orth [28] conducted an analysis of the literature on this subject that employed the following categories as potential variables influencing the experience of secondary victimisation: procedural justice, interactive justice, satisfaction with the result, subjectively perceived severity of punishment and psychological stress. Procedural justice refers to maintaining equal chances for the state, the defendant and the victim in the penal proceedings. For this, the following conditions must be met: coherent application of rules, the elimination of doubts and errors when making decisions, reliable examination of information, recourse to a revised decision by way of appeal or in the case of

new information, representation of the opinions of all parties and the compatibility of the decision with generally accepted ethical values.

Another variable distinguished is interactive justice, which refers to the quality of behaviour towards the participants in proceedings. There is an assumption according to which the parties – and other participants in proceedings – attach importance to being treated respectfully by the employees of the agencies involved. Interactive justice is absent when a victim is accused, when negative comments are made towards them, when they are humiliated or when their wrongs are downplayed. Stress caused by the proceedings, by testifying, by the necessity to confront the offender and by the duration of the trial is also responsible for the experience of secondary victimisation. In addition to the procedural factors, Orth [28] also specifies degree of satisfaction with the result and psychological stress as variables potentially responsible for secondary victimisation. Orth conducted research on a group of German crime victims to determine which of these variables plays an important role in the experience of secondary victimisation. It was found that satisfaction with the result and the fairness of the proceedings (but not the subjectively perceived severity of the penalty), interactive justice and psychological stress were important predictors of secondary victimisation.

5. The long-term consequences of the experience of secondary victimisation in penal proceedings

Assessing the seriousness of the experience of participation in penal proceedings for the psychological functioning of an individual when compared to the seriousness of the primary victimising event and its results is an issue that can produce numerous problems of interpretation. One way to establish whether participation in proceedings is psychologically advantageous or disadvantageous for victims is to compare victims who have not participated in proceedings with those who have. A small number of studies of this kind have been conducted concerning the relationship between participation in proceedings and self-esteem, depression and the aggravation of PTSD symptoms, but their results have been inconclusive [16]. Some researchers report that the experiences of victims may worsen psychological health [6, 20], while others have found no such relationship [29].

The question of the relationship between secondary victimisation and the self-esteem of wronged persons also remains to be resolved. Self-esteem is an at-

titude people have towards themselves, a part of the self-system which includes opinions about themselves and their skills. It is an evaluating characteristic, based on self-knowledge which, because it is connected with a sense of being accepted, is to a great degree developed in relationships with other people [9, 25]. A sense of having been treated unjustly is produced as a reaction to rejection by another and also to the loss of social gains. The danger of rejection reflects low social status and loss of gains means exclusion from relationships and lack of support. Therefore, because self-esteem evolved as an internal measure of social value [22], an acute sense of having been treated unjustly may lead to lower self-esteem. The intensity of this sense of having been treated unjustly strongly correlates with the internalisation of harmful experiences, which suggests that a sense of having been treated unjustly may involve the acceptance of negative social feedback as a real reflection of the self or of self-esteem. Self-esteem provides information on our acceptance by others in a number of relationships rather than in one. For this reason, a sense of having been treated unjustly may be especially strong when an event is interpreted as having implications for a number of relationships [5, 21]. These conclusions are significant for predicting relationships between potential secondary victimisation and changes in levels of self-esteem. The experience of secondary victimisation is one of rejection and the withdrawal of gains made from relationships. It is therefore harmful.

If self-esteem is perceived as a measure of social value, negative social reactions should result in a decrease in self-esteem. Prolonged contact with accusatory reactions, social ostracism and the victims' concentration on their own role in an event, may lead them to incorporate the negative reactions into their assessments of themselves. Participation in penal proceedings will play the biggest role in this because it is then that the victims concentrate on the negative aspects of their own experiences.

Andrea Mohr [26] has put forward an idea that reflects the relationships between situational factors and the personal resources of victims. In this reading the person wronged as a result of a crime must cope with the burdens resulting from both the primary and secondary victimisation. The burdens of the primary victimisation are generated by variables connected with the characteristics of the crime, knowing the perpetrator, the victim's behaviour and the seriousness of the crime. The assumption is that these are the decisive variables with regard to the potential for victims to cope and, depending on their characteristics, they may cause victims to function less well, including lowering

their self-esteem. The burdens of secondary victimisation originate in experiences had during proceedings: in the behaviour of the agencies that detect crimes and bring their perpetrators to court (the police, the prosecutor's office), in the behaviour of the justice system (court) and in experiences of the social reactions to the fact of the primary victimisation. Deteriorations in the psychological wellbeing of victims as a result of experiencing primary and secondary victimisation lead to a third dimension of victimisation (known as re-victimisation) that in turn may increase susceptibility to once more becoming a crime victim.

6. Summary

The phenomenon of secondary victimisation has its sources in the accusatory reactions of their social environments towards victims. The consequent participation in penal proceedings and contact with prosecuting agencies form a situational context in which a wronged person is at risk of experiencing violations of their rights, a reduced capacity to cope with crime, lowered self-esteem, reduced optimism and a decline in trust in the administration of justice and a just world.

References

1. Bennett L., Goodman L., Dutton M. A., Systemic obstacles to the criminal prosecution of a battering partner, *Journal of Interpersonal Violence* 1999, 14, 761–772.
2. Bieńkowska E., Wiktyologia zarys wykładu, Wydawnictwo Zrzeszenia Prawników Polskich, Warszawa 2000.
3. Bodenhausen G. V., Lichtenstein M., Social stereotypes and information-processing strategies: The impact of task complexity, *Journal of Personality and Social Psychology* 1987, 52, 871–880.
4. Brown J. M., Hamilton C., O'Neill D., Characteristics associated with rape attrition and the role played by skepticism or legal rationality by investigators and prosecutors, *Psychology, Crime & Law* 2007, 13, 355–370.
5. Buckley K. E., Winkel R. E., Leary M. R., Reactions to acceptance and rejection: effects of level and sequence of relational evaluation, *Journal of Experimental Social Psychology* 2004, 40, 14–28.
6. Campbell R., What really happened? A validation study of rape survivors' help-seeking experiences with the legal and medical systems, *Violence and Victims* 2005, 20, 55–68.
7. Campbell R., Raja S., The secondary victimization of rape victims: Insights from mental health professionals who treat survivors of violence, *Violence and Victims* 1999, 14, 261–275.

8. Capezza N. M., Arriaga, X. B., Why do people blame victims of abuse? The role of stereotypes of women on perceptions of blame, *Sex Roles* 2008, 59, 839–850.
9. Cialdini R. B., Kenrick T. D., Neuberg S. L., *Psychologia społeczna: rozwiązane tajemnice*, GWP, Gdańsk 2002.
10. Correira I., Vala J., When will a victim be secondarily victimized? The effect of observer's belief in just world, victim's innocence and persistence of suffering, *Social Justice Research* 2003, 16, 379–400.
11. Correira I., Vala J., Aguiar P., The effects of belief in a just world and victim's innocence on secondary victimization, judgments of justice and deservingness, *Social Justice Research* 2001, 14, 327–342.
12. Cowan G., Curtis S. R., Predictors of rape occurrence and victim blame in the William Kennedy Smith case, *Journal of Applied Social Psychology* 1994, 24, 12–20.
13. Edward K. E., Macleod M. D., The reality and myth of rape: implications for the criminal justice system, *Expert Evidence* 1999, 7, 37–58.
14. Hattendorf J., Tollerud T. R., Domestic violence: counselling strategies that minimize the impact of secondary victimization, *Perspectives in Psychiatric Care* 1997, 55, 14–23.
15. Heilbrun A. B., Heilbrun M. R., The treatment of women within the criminal justice system: an inquiry into the social impact of the women's rights movement, *Psychology of Woman Quarterly* 1986, 10, 240–251.
16. Herman J. L., The mental health of crime victims: impact of legal intervention, *Journal of Traumatic Stress* 2003, 16, 159–166.
17. Janoff-Bulman R., Timko C., Carli L. L., Cognitive biases in blaming the victim, *Journal of Experimental Social Psychology* 1985, 21, 161–177.
18. Kiefl W., Lamnek S., *Soziologie des Opfers – Theorie, Methoden und Empirie der Viktimologie*, Fink, München 1986.
19. Koppelaar L., Lange A., van de Velde J. W., The influence of positive and negative victim credibility on the assessment of rape victims: An experimental study of the expectancy-confirmation bias, *International Review of Victimology* 1997, 5, 61–85.
20. Koss M. P., Blame, shame, and community: Justice responses to violence against women, *American Psychologist* 2000, 55, 1332–1343.
21. Leary M. R., Springer C., Negel L. [et al.], The causes, phenomenology and consequences of hurt feelings, *Journal of Personality & Social Psychology* 1998, 74, 1225–1237.
22. Leary M. R., Terdal S. K., Tambor E. S. [et al.], Self-esteem as an interpersonal monitor: The sociometer hypothesis, *Journal of Personality & Social Psychology* 1995, 68, 518–530.
23. Lerner M. J., The justice motive. Some hypotheses as to its origins and forms, *Journal of Personality* 1977, 45, 1–32.
24. Lerner M. J., Simmons C. H., The observer's reaction to the "innocent victim": Compassion or rejection?, *Journal of Personality and Social Psychology* 1966, 4, 203–210.
25. MacDonald G., Social pain and hurt feelings, [in:] *The Cambridge handbook of personality psychology*, Corr D. J., Matthews G. [eds.], Cambridge University Press, New York 2009.
26. Mohr A., Beeinträchtigungen der seelischen Gesundheit in Folge einer Viktimisierung durch Gewalt und Aggression, *Journal für Konflikt- und Gewaltforschung* 2003, 5, 48–69.
27. Montada L., Coping with life stress: Injustice in harm and loss, *Social Justice Research* 1991, 7, 5–28.
28. Orth U., Secondary victimization of crime victims by criminal proceedings, *Social Justice Research* 2002, 15, 313–325.
29. Orth U., Maercker A., Do trials of perpetrators re-traumatize crime victims?, *Journal of Interpersonal Violence* 2004, 19, 212–227.
30. Parsons J., Bergin T., The impact of criminal justice involvement on victims' mental health, *Journal of Traumatic Stress* 2010, 23, 182–188.
31. Pilecka B., *Kryzys psychologiczny: wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2004.
32. Walster E., Assignment of responsibility for an accident, *Journal of Personality and Social Psychology* 1966, 3, 73–79.
33. Whatley M. A., Victim characteristics influencing attributions of responsibility to rape victims: a meta-analysis, *Aggression and Violent Behavior* 1996, 1, 81–95.

Corresponding author

Aleksandra Paluch
 Zakład Prawa i Polityki Penitencjarnej
 Wydział Prawa i Administracji
 Uniwersytetu Jagiellońskiego
 ul. Olszewskiego 2, PL 31-007 Kraków
 e-mail: aleksandra.paluch@interia.pl

UWARUNKOWANIA I KONSEKWENCJE DOŚWIADCZANIA WTÓRNEJ WIKTYMIZACJI PRZEZ OSOBY POKRZYWDZONE W POSTĘPOWANIU KARNYM

1. Wprowadzenie

Pomimo prowadzonej w środowisku prawniczym debaty nad sytuacją osób pokrzywdzonych w postępowaniu karnym, niewiele miejsca poświęcono zidentyfikowaniu czynników odpowiedzialnych za zjawisko tzw. wtórnej wiktyimizacji. W odróżnieniu od wiktyimizacji pierwotnej polegającej na doświadczeniu szkody bezpośrednio w wyniku przestępstwa, pod pojęciem tym rozumie się negatywne doświadczenia osoby pokrzywdzonej, których źródłem jest niewłaściwe jej traktowanie przez otoczenie społeczne oraz instytucje publiczne, w szczególności instytucje powołane do pomocy pokrzywdzonym. Wtórna wiktyimizacja zachodzi, gdy nakładają się na siebie dwa niekorzystnie oddziałujące na ofiarę zjawiska: z jednej strony poczucie pokrzywdzenia i szok wywołany samym przestępstwem, a z drugiej zetknięcie się z negatywnymi reakcjami otoczenia społecznego wobec ofiary [2]. W ten sposób naruszone zostają mechanizmy radzenia sobie z doświadczeniem pierwotnej wiktyimizacji. Szczególną uwagę zwrócono na to zjawisko przy okazji badań nad ofiarami gwałtów, jednak może ona zaistnieć w związku z każdym przestępstwem [18, 26].

2. Psychologiczne koncepcje obwiniania ofiary

Wśród zmiennych wpływających na doświadczenie wtórnej wiktyimizacji wyróżnia się czynniki natury zarówno psychologicznej, jak i prawnej. Wyjaśnienia psychologiczne zjawiska wtórnej wiktyimizacji skupiają się głównie wokół przyczyn negatywnych reakcji otoczenia społecznego ofiary na fakt jej pokrzywdzenia. Wskazać tu można kilka koncepcji wyjaśniających. Jedną z nich jest teoria atrybucji obronnych Walster [32] określana także jako teoria wiary w kontrolowany świat. Zgodnie z nią pojawienie się szkód bądź innych negatywnych następstw udziału pewnej osoby w określonym zdarzeniu sprawia, że obserwator pragnie podnieść się na duchu poprzez kategoryzację nieszczęśliwego wydarzenia jako zawinionego przez ofiarę. W ten sposób próbuje zminimalizować możliwość, że podobne wydarzenie mogłoby stać się jego udziałem, a jednocześnie stara się zachować wiarę, że ma kontrolę nad tym, co mu się przytrafia.

Natomiast teoria sprawiedliwego świata Melvina Lerner [23] zakłada, że ludzie w toku rozwoju zawierają kontrakt osobisty, którego główną treścią jest zasługiwanie na to, co im się przytrafia. Postępowanie zgodne z zasadami społecznymi uprawnia nas do oczekiwania

pozytywnych konsekwencji, bowiem świat jawi się jako sprawiedliwy. Jeżeli więc kogoś spotyka nieszczęście, pojawia się motywacja, by zabezpieczyć swoją wizję sprawiedliwego świata. Z tego powodu obarcza się ofiarę odpowiedzialnością za zdarzenie – skoro spotkało ją nieszczęście, musiała w jakiś sposób na nie zasłużyć. Ludzie jednak różnią się stopniem wiary w sprawiedliwy świat i dlatego też w mniejszym lub większym stopniu będą skłonni do obwiniania ofiar [10, 11, 24].

Inne wyjaśnienie zaproponowała Janoff-Bulman [17], wskazując na znaczenie wiedzy o wyniku danego zdarzenia na percepcję odpowiedzialności. Obserwatorzy, którzy wiedzą, że dana sytuacja doprowadziła do pokrzywdzenia, są skłonniejsi wskazywać na te cechy zachowania ofiary, które miały potencjalny wpływ na pokrzywdzenie w przeciwieństwie do osób niemających wiedzy o konsekwencjach tego wydarzenia. Jest to tzw. efekt pewności wstecznej (ang. hindsight bias), który obrazuje stwierdzenie „wiedziałem, że tak będzie”. Janoff-Bulman ze współpracownikami [17] w serii eksperymentów wykazała, że efekt ten może być odpowiedzialny za obwinianie ofiary. Do atrybucji odpowiedzialności ofierze przyczynia się także stereotypowe myślenie, gdyż stereotypy funkcjonują jako uproszczone heurystyki. Dotyczy to w głównej mierze obwiniania ofiar gwałtów i przemocy domowej [3, 8, 12, 13, 19, 31, 33].

Wskazane czynniki natury psychologicznej związane ze społeczną percepcją ofiary odgrywają dużą rolę również w postępowaniu karnym. Dotyczy to przede wszystkim kontaktów osoby pokrzywdzonej z funkcjonariuszami odpowiednich służb na różnych etapach postępowania, a także przed jego formalnym wszczęciem. Wówczas ofiara jest wielokrotnie konfrontowana z ocenami własnego zachowania i swojej roli w genezie przestępstwa. Udział w postępowaniu może mieć zarówno pozytywny, jak i negatywny skutek dla ofiary. Z jednej strony proces karny stwarza możliwość „wyrównania rachunków” ze sprawcą i odzyskania w ten sposób poczucia sprawiedliwości; może służyć wzmocnieniu poczucia bezpieczeństwa, jeśli sprawca zostanie odizolowany, a także stwarza możliwość skorzystania z kompensacji. Z drugiej strony faktyczny kontakt z organami ścigania jest źródłem dodatkowego stresu, czasami upokorzenia, a tym samym prowadzi do spotęgowania cierpienia ofiary. Te negatywne wpływy polegają na obwinianiu ofiary, zakładaniu, że jest „sama sobie winna”, wątpliwości w jej wiarygodność. Osoby pokrzywdzone często antycypują niepowodzenie w dochodzeniu swoich praw, a to m.in. ze względu na znajomość ze sprawcą czy przekonanie

o własnej winie ofiary. Także uczucie wstydu w przypadku niektórych przestępstw znacznie obniża prawdopodobieństwo zgłoszenia zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa [4, 13, 14, 15, 16, 26, 28, 30].

3. Wtórna wiktyimizacja a udział w postępowaniu karnym

Postępowanie przygotowawcze służy zebraniu materiału dowodowego, który pozwoli na ujęcie sprawcy i będzie wystarczający, by postawić go w stan oskarżenia, a w konsekwencji doprowadzi do przypisania mu winy i skazania na etapie sądowym. Dla ofiary oznacza to konieczność złożenia zeznań oraz poddania się obdukcji, jeżeli ucierpiała. Sytuacja zeznawania wymaga odtworzenia zaistniałych zdarzeń i własnej w nich roli. Jest to dla większości osób sytuacja stresująca ze względu na formalizm postępowania i odpowiedzialność karną grożącą za złożenie fałszywych zeznań. Charakter przestępstwa, np. popełnionego na tle seksualnym, może utrudniać swobodną relację ofiary z powodu uczucia wstydu związanego z faktem pierwotnej wiktyimizacji, jak i koniecznością opowiadania o intymnych szczegółach obcej osobie.

Policja czy prokuratura to najczęściej pierwsze, a czasami jedyne źródło kontaktu ofiary z szeroko pojętym wymiarem sprawiedliwości. Pracownicy organizacji wspierających ofiary przestępstw zauważają często u nich nasilenie objawów traumy w kontakcie z wymiarem sprawiedliwości. Podnosi się, że w ich wyniku osoby pokrzywdzone czują się winne, zaniepokojone, nieufne i niechętne do poszukiwania dalszej pomocy [7]. Często służby nie zauważają swojego negatywnego wpływu na dobrostan psychiczny ofiar przestępstw i minimalizują jego znaczenie. Przykładowo Campbell [6] porównywała relacje ofiar, personelu medycznego i funkcjonariuszy dotyczące ich wzajemnych kontaktów. I chociaż uczestnicy byli zgodni co do zakresu podjętych działań oraz ich potencjalnych wpływów na wywołanie zjawiska wtórnej wiktyimizacji, policjanci i personel medyczny nie dostrzegali, że ich zachowania rzeczywiście wtórnie wiktyimizowały osoby pokrzywdzone, o czym one same relacjonowały.

Należy zauważyć, iż potrzeby psychiczne ofiar przestępstw mogą stać w sprzeczności z wymaganiami postępowania. Podczas gdy ofiara potrzebuje uznania jej cierpienia i wsparcia, konieczność obalenia domniemania niewinności oskarżonego wymaga, by jej zeznania sprostały zarzutom co do ich wiarygodności. Domniemanie niewinności jest postrzegane przez ofiary jako znacząca nierównowaga pomiędzy ofiarą a sprawcą. Osoba pokrzywdzona dąży do odzyskania poczucia kontroli, podczas gdy postępowanie przed organami władzy wymaga od niej podporządkowania. Uczestnictwo w procesie zmusza ofiary do konfrontacji z traumatyzującym do-

świadczeniem, podobnie jak i do konfrontacji ze sprawcą. Obrońca oskarżonego może agresywnie argumentować, selektywnie prezentować fakty, przerzucać odpowiedzialność na ofiarę i minimalizować poniesione przez nią straty. Dodatkowo sytuacja składania zeznań oraz możliwa obecność publiczności na rozprawie sądowej są źródłem stresu psychologicznego. Również długość okresu pomiędzy złożeniem zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa, rozpoczęciem procesu a wyrokiem stanowi dalsze źródło stresu [1, 16, 28]. Niepomyślny wynik postępowania może zagrazić poczuciu bezpieczeństwa ofiary, naruszyć jej oczekiwania w zakresie rehabilitacji krzywd, wyrównania zysków i strat oraz odbudowania jej samooceny. Ofiary przestępstw oczekują, że poprzez skazanie sprawstwo dotychczasowego oskarżonego zostanie publicznie uznane, dzięki czemu również status osoby pokrzywdzonej będzie niewątpliwy. Naruszenie potrzeb ofiary w tym zakresie stanowi poważną formę wtórnej wiktyimizacji [27].

4. Wtórna wiktyimizacja a postrzegana sprawiedliwość postępowania

Osoby pokrzywdzone w wyniku przestępstwa dążą do rehabilitacji swoich krzywd. W związku z tym istotne znaczenie ma postrzegana przez ofiarę sprawiedliwość procesu. Analizy literatury w tym zakresie dokonał Ulrich Orth [28], wyróżniając sprawiedliwość proceduralną, sprawiedliwość interakcyjną, zadowolenie z wyniku, subiektywnie postrzeganą wysokość kary oraz stres psychologiczny jako potencjalne zmienne wpływające na doświadczenie wtórnej wiktyimizacji. Sprawiedliwość proceduralna odnosi się do zachowania równości szans państwa, oskarżonego i ofiary w postępowaniu karnym. Wyodrębnia się następujące kryteria: spójne stosowanie zasad, likwidowanie wątpliwości i błędów przy podejmowaniu decyzji, rzetelne rozpatrzenie informacji, możliwość rewizji decyzji w razie odwołania i nowych informacji, reprezentowanie poglądów wszystkich stron oraz kompatybilność decyzji z ogólnie akceptowanymi wartościami etycznymi.

Następną wyróżnianą zmienną jest sprawiedliwość interakcyjna odnosząca się do jakości traktowania uczestników procesu. Istnieje założenie, zgodnie z którym strony i inni uczestnicy procesowi przykładają wagę do tego, czy są traktowani z szacunkiem przez funkcjonariuszy. Nie jest zachowana sprawiedliwość interakcyjna w przypadku obwiniania ofiary, czynienia pod jej adresem negatywnych komentarzy, poniżania jej czy minimalizowania poniesionych przez nią szkód. Za doświadczenie zjawiska wtórnej wiktyimizacji odpowiedzialny jest także stres spowodowany postępowaniem, składaniem zeznań, koniecznością konfrontacji ze sprawcą i długością procesu. Poza czynnikami związanymi z procedurą postępowania, Orth [28] wskazuje na stopień zadowolenia

z wyniku oraz stres psychologiczny jako zmienne potencjalnie odpowiedzialne za wtórną wiktyimizację. W celu weryfikacji, które z powyżej wskazanych zmiennych odgrywają istotną rolę w doświadczaniu wtórnej wiktyimizacji, przeprowadził on badania w grupie niemieckich ofiar przestępstw. Istotnymi predyktorami wtórnej wiktyimizacji okazały się: zadowolenie z wyniku oraz sprawiedliwość proceduralna, lecz nie subiektywnie postrzegana surowość kary, sprawiedliwość interakcyjna i stres psychologiczny.

5. Długotrwałe konsekwencje doświadczania wtórnej wiktyimizacji w postępowaniu karnym

Zagadnieniem, które może wywołać wiele problemów interpretacyjnych, jest oszacowanie powagi doświadczenia uczestnictwa w procesie karnym dla funkcjonowania psychicznego jednostki w porównaniu do powagi samego zdarzenia pierwotnie wiktyimizującego i jego skutków. Jednym ze sposobów stwierdzenia, czy uczestnictwo w procesie jest psychologicznie korzystne lub szkodliwe dla ofiar, jest porównanie ofiar, które nie uczestniczyły w procesie z ofiarami uczestniczącymi. Przeprowadzono ograniczoną liczbę takich badań w zakresie zależności między udziałem w postępowaniu a samooceną, depresją i zaostrzeniem symptomów zespołu stresu pourazowego (ang. post traumatic stress disorders, PTSD), jednak ich wyniki są niekonkluzywne [16]. Niektórzy badacze donoszą, iż doświadczenia ofiar mogą wzmacniać problemy ze zdrowiem psychicznym [6, 20], podczas gdy inni wskazują na brak związku [29].

Rozstrzygnięcia wymaga również kwestia istnienia zależności między wtórną wiktyimizacją a samooceną osób pokrzywdzonych. Samoocena to postawa wobec samego siebie, część systemu Ja obejmująca opinie o sobie i własnych zdolnościach. Jest cechą wartościującą, opartą na bazie samowiedzy, która w dużej mierze kształtowana jest przez związki z innymi ludźmi, gdyż jest związana z poczuciem akceptacji przez innych [9, 25]. Poczucie krzywdy rodzi się jako reakcja na odrzucenie przez inną osobę, a także na utratę zysków społecznych. Zagrożenie odrzuceniem odzwierciedla niską pozycję społeczną, a utrata korzyści oznacza wyłączenie z relacji i pozbawienie wsparcia. Wysokie poczucie krzywdy może z kolei prowadzić do obniżenia samooceny, ponieważ samoocena wyewoluowała jako wewnętrzna miara wartości społecznej [22]. Intensywność poczucia krzywdy silnie koreluje z internalizacją wydarzenia krzywdzącego, co sugeruje, iż poczucie krzywdy może odzwierciedlać akceptację negatywnych społecznych reakcji zwrotnych jako prawdziwego obrazu siebie lub samooceny. Samoocena zapewnia informację o akceptowalności przez innych w wielu związkach raczej niż w konkretnej relacji. Z tego powodu poczucie krzywdy może być wyjątkowo silne, kiedy zdarzenie jest zinter-

pretowane jako mające implikacje dla wielu związków [5, 21]. Konstatacja taka ma istotne znaczenie dla przewidywania zależności istniejących między potencjalną wtórną wiktyimizacją a zmianami w samoocenie. Wtórne wiktyimizowanie jest bowiem zachowaniem odrzucającym ofiarę i wycofującym korzyści wynikające z kontaktów, a zatem jest zachowaniem krzywdzącym.

Samoocena jest postrzegana jako miara wartości społecznej, wobec czego negatywne reakcje społeczne powinny prowadzić do spadku samooceny. Dłuższa styczność z obwiniającymi reakcjami, ostracyzmem społecznym i koncentrowaniem się na własnej roli w zdarzeniu przez ofiarę prowadzić może do postrzegania i inkorporowania negatywnych reakcji do oceny własnej osoby. Uczestnictwo w procesie karnym odgrywać będzie największą rolę, gdyż ofiara skupia się wówczas na negatywnych aspektach własnego doświadczenia.

Koncepcję odzwierciedlającą zależności między czynnikami sytuacyjnymi oraz odnoszącymi się do zasobów osobistych ofiary przestępstwa przedstawiła Andrea Mohr [26]. Według niej, osoba pokrzywdzona w wyniku przestępstwa musi radzić sobie z obciążeniami będącymi następstwami pierwotnej, a następnie wtórnej wiktyimizacji. Pierwszego rodzaju obciążenia tworzą zmienne związane z charakterystyką czynu, znajomością ze sprawcą, zachowaniem ofiary i powagą czynu. Zakłada się, że zmienne te mają znaczenie dla możliwości radzenia sobie przez ofiarę, a w rezultacie mogą skutkować pogorszeniem w funkcjonowaniu osoby pokrzywdzonej, również w zakresie spadku jej samooceny. Obciążenia płynące z wtórnej wiktyimizacji mają swoje źródło w zdarzeniach procesowych oraz zachowaniach osób sprawujących funkcje ścigania przestępstw (policja, prokuratura) bądź wymierzania sprawiedliwości (sąd), a także reakcjach społecznych na fakt zaistnienia pierwotnej wiktyimizacji. Pogorszenie dobrostanu psychicznego ofiary na skutek doświadczenia pierwotnej i wtórnej wiktyimizacji to wiktyimizacja trzeciego rzędu, która z kolei może wzmacniać podatność na ponowne stanie się ofiarą przestępstwa (tzw. rewiktyimizacja).

6. Podsumowanie

Zjawisko wtórnej wiktyimizacji ma swoje źródła w obwiniających ofiarę reakcjach jej otoczenia społecznego. Uczestnictwo w postępowaniu karnym i wiązany z nim kontakt z organami ścigania stanowią kontekst sytuacyjny, w którym osoba pokrzywdzona jest narażona na doświadczenie naruszenia przysługujących jej uprawnień oraz na uszczuplenie możliwości radzenia sobie z przestępstwem, zredukowanie poczucia własnej wartości, optymizmu, zaufania do wymiaru sprawiedliwości i wiary w sprawiedliwy świat.